

KASVU AMMATILLISEEN OPETTAJUUTEEN

Mari Emmes

Rosa Pisilä

Ammatillisen opettajankoulutuksen
kehittämishanke
Lokakuu 2013
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Emmes, Mari; Pisilä, Rosa
Kasvu ammatilliseen opettajuuteen

Opettajankoulutuksen kehittämishanke 28 sivua
Lokakuu 2013

Opettajan ammatti on erittäin haasteellinen ja opettajan rooli on muuttunut huomasti vuosien saatossa. Kehittämishankkeessa pyrittiin ymmärtämään opettajan ammattiin kasvamisen prosessia ja miten prosessi jatkuu läpi koko opettajan työuran. Aihetta on lähestytty tarkastelemalla ammatillista opettajankoulutusta sekä ammatillisen opettajan työtä. Kehittämishanketta varten on myös keskusteltu ammatillisten opettajien kanssa, jotta opettajakunnan ajatuksia saatiin teoriapohdinnan rinnalle.

Kasvaminen tai kehittyminen ammatilliseen opettajuuteen ei tapahdu päivässä eikä kahdessa, ei edes viidessä vuodessa. Se on yhtä pitkä prosessi kuin on työura opettajana. Kehittämishalu, innostuneisuus ja avoimuus ovat avainsanoja kasvulle opettajuuteen. Koko ajan tulisi olla valmis uudistamaan ajatuksiaan ja kehittämään ja kasvamaan alalla.

Opettajan ammatillinen kasvu kestää koko opettajan työuran ajan. Koulutus ja kouluttautumisen tarve on yksilöllistä, mutta jokaisen opettajan olisi jollakin tavalla täydennyskouluttauduttava. Kasvu ammatilliseen opettajuuteen onkin kaksiahaarainen – toisaalta kasvu edellyttää substanssi- ja pedagogisten taitojen ylläpitoa ja kehittämistä, toisaalta opettajan tulisi peilata opettajuuttaan kokonaisuutena. Koko prosessi kuitenkin jatkuu läpi opettajuuden.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	AMMATILLINEN OPETTAJUUS	5
	2.1 Ammatillinen opettajankoulutus	5
	2.2 Ammatillisen opettajan työ ja sen haasteet	7
	2.3 Ammatillisen opettajan työ tulevaisuudessa.....	11
3	AMMATTIT AidON YLLÄPITÄMINEN JA KEHITTÄMINEN.....	13
	3.1 Täydennyskoulutus ammatillisen kehittymisen välineenä	15
	3.2 Työelämäjaksot ammatillisen kehittymisen välineenä	16
	3.3 Opettajan itsearviointi ammatillisen kehittymisen välineenä.....	18
4	KOKEMUKSIA OPETTAJUUDESTA.....	20
	4.1 Keskusteluiden kulku ja runko.....	20
	4.2 Yhteenveto keskusteluista	20
5	POHDINTAA AMMATILLISEKSI OPETTAJAKSI KASVUSTA.....	22

1 JOHDANTO

Opettajaksi kasvamista voi tarkastella elämänlaajuisena ja – mittaisena prosessina. Opettajuuden perustaa muovaavat, perheen lähiyhteisön ja koulutuksen piirissä saadut kokemukset, mutta myös koko henkilökohtainen elämä onnistumisineen ja vastoinkäymisineen. Ammattiin hakeutuminen samoin kuin opettajan ammatillisten tavoitteiden ja toimintakäytäntöjen muotoutuminen ovat vain osin tietoisien toiminnan tulosta. (Vuorikoski & Törmä 2004: 13.)

Jokaisella on jonkinlainen mielikuva siitä, miten opettaja toimii ja minkälaista opettajan työ on. Usein tuo mielikuva on stereotyyppinen - opettaja on ”puhuva pää”, jota muut kuuntelevat. Opettajuus on ollut murroksessa jo pitkään, ja opettajan työ muuttuu yhä enenevässä määrin.

Tämän kehittämishankkeen kautta pyrimme ymmärtämään opettajan ammattiin kasvamisen prosessia ja miten prosessi jatkuu läpi koko opettajan työuran. Kiinnostus aiheeseen heräsi erilaisten opettajakokemusten kautta. Toinen kehittämishankkeen tekijöistä työskentelee opettajana, ja toinen ei ole koskaan opettanut, molemmilla on monenlaisia kokemuksia opettajista kollegoina ja omassa opiskelussa. Opettajien tyyli ja ote on hyvin erilainen, ja tämä herätti pohtimaan sitä, miten niihin päädytään, ja mitä tulisi jokaisen opettajan kasvuprosessissaan huomioida. Oma vajavaisuus ja raakilemaisuus opettajana on vaikea käsitellä ja hyväksyä, ja osaltaan tämän kehittämishankkeen tarkoitus on näyttää, että opettaja ei ole valmis opettajaopintojen päättyessä, jos on varsinaisesti koskaan.

Tässä työssä tarkastelemme ammatillista opettajuutta, opettajan työn haasteita sekä niistä selviytymisen keinoja. Kehittämishankkeen kautta voimme arvioida omaa prosessiamme ammatilliseksi opettajaksi kasvamisessa kriittisesti sekä huomioida siinä jatkuvan kehityksen.

Ammatillinen kasvu on jatkuva oppimisprosessi, jonka kautta yksilö hankkii elämänuransa aikana niitä tietoja, taitoja ja kykyjä, joita hyödyntämällä hän voi vastata muuttuviin ammattitaitovaatimuksiin.

2 AMMATILLINEN OPETTAJUUS

Ammatillisen opettajan työssä on kaksi puolta – ammatti ja opettaminen, substanssi ja pedagogiikka. Seuraavassa tarkastellaan näitä ammatillisessa opettajankoulutuksessa ja ammatillisen opettajan työssä.

2.1 Ammatillinen opettajankoulutus

Ammatillisella opettajankoulutuksella tarkoitetaan ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten opettajille ja opettajiksi aikoville tarpeellista opettajankoulutusta. Opettajankoulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijoille tiedot ja taidot ohjata erilaisten opiskelijoiden oppimista sekä valmiudet kehittää opetusalaansa ottaen huomioon työelämän ja ammattien kehittyminen. (Lämsä 2009, 100.)

Ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakouluissa toimivilta opettajilta edellytetään vähintään 60 opintopisteen laajuiset opettajan pedagogiset opinnot. Ammatillinen opettajankoulutus suoritetaan tutkinnon ja työkokemuksen jälkeen. Hakukelpoisuuden tuottava tutkinto vaihtelee koulutusaloittain. Työkokemusta edellytetään vähintään kolme vuotta siltä koulutusosalta, jonka ammatillisten aineiden opetustehtäviin opiskelija hakeutuu. (Selvitys opettajankoulutuksesta 2011, 10.)

Opettajankoulutuksella on suuri merkitys siinä, millaisen ammatillisen perustan nuoret opettajat omaavat siirtyessään työelämään. Opettajankoulutuksessa on mahdollista avata ja laajentaa heidän näkemyksiään siitä, mitä työelämä voi tarjota (Bärlund & Suoranta 2010). Toisille opettajan työ on itsestään selvä kutsumus, toiset taas ajautuvat opettajiksi.

Ammatillisen opettajankoulutuksen yksiköiden tulee edistää myös ammatillisen koulutuksen ja sen henkilöstön kehittämistä. Tämä edellyttää opettajankoulutustehtävän ohella sitä, että ammatillisen opettajankoulutuksen yksiköt harjoittavat oman alansa tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa (TKI) sekä opettajien täydennyskoulutusta. Ammatillisissa opettajakorkeakouluissa tehtävä TKI-työ on pääosin soveltavaa tutkimusta. Se perustuu teoreettiseen tietoon sekä käyt-

tännön työelämässä ja sen kehittämistyössä hankittuun kokemukseen ja osamiseen. Tavoitteena on kehittää uusia toimintamalleja, ratkaisuja ja välineitä oppimiseen ja opetukseen ammatillisessa koulutuksessa ja ammattikorkeakouluissa sekä työelämässä. Opettajakorkeakoulujen TKI-työtä tehdään yhteistyössä alueen ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen eri yksiköiden sekä elinkeinoelämän kanssa. Heikkoutena voidaan pitää sitä, että monet TKI-hankkeet ovat varsin pieniä. Nykyistä tiiviimpi TKI-yhteistyö opettajakorkeakoulujen kesken ja yliopistojen kanssa edesauttaisi suurempien tutkimuskokonaisuuksien muodostamista. (Selvitys opettajankoulutuksesta 2011, 14.)

Opettajille ja opettajiksi aikoville on tarjolla runsain määrin oppeja ja teorioita hyvästä opetuksesta. Ne eivät kuitenkaan onnistu tavoittamaan ihmiseksi kasvun tukemisen salaisuutta. Opettaja on usein neuvoton yhteiskunnan sääntelemän koulutusjärjestelmän ja opiskelijoiden välissä. Virallisissa koulutusasiakirjoissa näkyy usein unohtuvan, että opettajuus on myös tunnettyötä. Opettajan ja opiskelijoiden vuorovaikutusta tähdenetään, mutta käytännössä sille ei anneta merkittävää sijaa tietoa ja rationaalisuutta painottavassa koulutusjärjestelmässä. (Vuorikoski & Törmä 2004, 9.)

Korkeakoulujen arviointineuvoston vuonna 2000 suorittamassa ammatillisen opettajankoulutuksen arvioinnissa todettiin, että kaikissa ammatillisissa opettajakorkeakouluissa korkeakouluissa korostui opettajuuden tutkiva perusote. Kehittämissuosituksissa painotettiin ammattipedagogiikan selkeämpää teoreettista ja käytännöllistä jäsentämistä, opettajankoulutuksen ja työelämän yhteyksiä, opettajankoulutuksen aseman selkeyttämistä ammattikorkeakouluissa, opettajakorkeakoulujen yhteistyön tiivistämistä sekä ammatillisen opettajuuden arvostuksen nostamisen tärkeyttä. Arviointiin sisältyi myös kehittämissuosituksia kullekin ammatillista opettajankoulutusta antavalle korkeakoululle. (Lämsä & Saari 2000, 101.)

Opettajaksi kasvaminen on elämänmittaista ja – laajuista. Opettajien omaa lapsuutta ja nuoruutta sekä koulukokemuksia tulisi käsitellä opettajankoulutuksessa. Tunteisiin liittyvää tietoa ja taitoa olisi opetettava opettajille nykyistä enemmän. Tunteille tulisi antaa riittävästi aikaa ja tilaa koulutuksessa ja sen suunnittelussa. (Vuorikoski & Törmä 2004: 186.)

Ammattikorkeakoulujen ja muiden ammatillisten oppilaitosten opettajat, opettajankoulutuksen muut toimijat ja työelämä voivat vain yhdessä kasvattaa ammatissaan kehittyviä ja menestyviä opettajia. Tällä laajalla joukolla on ratkaiseva merkitys työn tulevaisuuden kehittämisessä osana yhteiskuntaa. (Lämsä & Saari 2000: 103)

Ammatillisen osaamisen käsitettä on usein käytetty ammattitaitokäsitteen rinnalla. Ammattitaidon tarkastelussa huomioidaan myös työelämätaidot ja asiantuntijataidot, jotka kuvaavat yli ammattirajojen ulottuvaa osaamista. Ammatillinen ydinosaaminen, perusammattitaito, näkyy henkilön tekemisen valmiutena. Tiivistäen voisikin sanoa, että ammatillinen osaaminen on tiedoista, taidoista ja yksilön ominaisuuksista muodostuva kokonaisuus, jonka avulla yksilö toimii ammatissaan. (Turpeinen 2009, 8-9.) Ammatillinen opettajankoulutus antaa opettajalle ja sellaiseksi haluavalle näitä valmiuksia.

Opettajankoulutus vanhenee nopeasti. Opiskelija-aines muuttuu, opetusmenetelmät muuttuvat, ja opiskelijoina voi yhä enemmän olla aikuisia. Oikeastaan mikään opettajan ammatissa ei ole staattista, paitsi kehittymisen tarve.

2.2 Ammatillisen opettajan työ ja sen haasteet

Suomen koululainsäädäntö, opetussuunnitelmat ja opetusperusteet sekä yhteiskunnan koulutukselle asettamat premissit ovat uusiutuneet ja muuttuneet. Arvot, asenteet, elämän tapa ja tyylit sekä arvostukset ovat tänään ihan erilaiset kuin eilen. Yhä kuitenkin opettaja kohtaa kasvokkain oppilaitaan, kuten aina ennenkin ja usein vieläpä luokkahuoneessa (Suurla 2008, 1).

Ammatilliset oppilaitokset ja ammatillinen koulutusjärjestelmä ovat kokeneet useita muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana. Ammatillisia oppilaitoksia on yhdistetty monialaisiksi koulutusorganisaatioiksi samalla, kun oppilaitosten mahdollisuudet suunnitella ja toteuttaa koulutusta itsenäisesti ovat lisääntyneet. Opiskelijoiden työssäoppimisen määrää on lisätty ja se on liittännyt koulutuksen yhä suuremmin työelämään tarkoituksena lähentää ammatillista koulutusta ja työelämää sekä vähentää koulumaisuutta ja opettajakeskeisyyttä. Työelämäläh-

töisyydestä ja työelämäpainotteisuudesta onkin tulossa ammatillisessa peruskoulutuksessa lähes itseisarvo. Samalla ammatillisen opettajan työnkuva on laajentumassa ja muuttumassa. Opettajan rooli koulutuksen organisoijana ja markkinoijana, opiskelijoiden työssäoppimisen järjestäjänä ja verkostojen ylläpitäjänä on korostumassa, kun vastaavasti kasvattajana toimimisen merkitys on heikentymässä. Lisäksi opettajan tulee ylittää ammattinsa perinteisiä raja-aitoja, kun hän siirtyy yhä enemmän koulumaailman ulkopuolelle ja toimii samaan aikaan sekä koulutusinstituutioissa että työelämässä. (Eteläpelto, Collin & Saari-
nen 2007, 156.)

Sisällöllisen ja menetelmällisen osaamisen lisäksi henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja persoonallisuudella on suuri merkitys opettajan työssä. Opettajan työ ei ole pelkästään teknisten toimenpiteiden toteuttamista, vaan opettajuus on kokonaisvaltaisesti kietoutunut ihmisen perusolemukseen eli persoonallisuuteen. Opettajat ovat erilaisia, ja he myös saavat ja heidän tulee olla erilaisia. Vuorovaikutuksen ja toisten ymmärtämisen perustana on opettajan kyky ymmärtää itseään, ongelmiaan ja syitä käyttökseen. Syvenevä tietoisuus omaa opettajana toimimista ohjaavista käsityksistä, uskomuksista, arvoista ja ihanteista muodostavat pohjan opettajan pedagogisen ajattelun ja itsearviointitaitojen kehittymiselle. Tietoisuus omasta tavasta toimia ja oppia auttaa ymmärtämään toisten toimintaa ja oppimista sekä auttaa tukemaan yhteisöllistä tiedonmuodostusta. (Auvinen 2004, 353.)

Suurla (2008,17) vertaa kouluyhteisöä osuvasti muurahaispesään. Ihmiset kii-
ruhtavat omalla aikataululla puromaisesti noudattaen tiettyjä suunnitelmia. Jos syntyy häiriötilanne, se korjataan nopeasti häiritsemättä muita. Tämä kaikki on hyvin pinnallista ja sen alla kaikki on hyvin etäistä. Vartissa opettajat yrittävät haalia seuraavaa tuntia varten materiaalit, monisteet, hörpätä kahvit ja vaihtaa muutaman sanan nopeasti toisen kollegan kanssa, soittaa pari puhelua opiskelijoiden vanhemmille ja monistaa koepapereita. Sama kiire jatkuu joka viikko. Kunnollisille keskusteluille jää hyvin vähän aikaa, ja kukaan opettaja ei halua työaikansa jälkeen jäädä asioita hoitamaan - jokaisella on oma perhe ja elämä.

2000-luvulla ammatilliselta opettajalta vaaditaan entistä enemmän. Muutos on kaikkialla ja kaikilla tasoilla nopeaa. Opettajan työ ei välttämättä monin paikoin

vastaa sitä, mihin opettajat ovat saaneet koulutuksen. Tällöin saattaa olla väistämätöntä, että opettaja tuntee työssään riittämättömyyttä. Ammatillisen opettajan on hallittava opetukseen, ohjaamiseen ja oppimiseen liittyvien kysymysten lisäksi oman alansa substanssiosaaminen. Opettajan työ kehittyy myös yhä vahvemmin yhteisölliseksi työksi, prosessiksi ja tulokseksi. Opettaja tarvitsee entistä enemmän vuorovaikutustaitoja ja verkostoitumiseen liittyviä taitoja. Jos opettajan kuva omasta tehtävästään on ristiriidassa yhteiskunnan odotusten tai todellisuuden kanssa, opettaja on vaarassa ajautua työssään kriisiin, joka voi pahimmillaan johtaa uupumukseen. (Seinä 2009: 127)

Opettajan työ saattaa kriisiytyä uudistusten vuoksi myös toista kautta. Jatkuvat muutos- ja kehittämisvaatimukset voivat myös aiheuttaa tilanteen, jossa opettajat eivät voi milloinkaan olla tyytyväisiä työhönsä. Päinvastoin heidät ajetaan jatkuvasti tilanteisiin, joissa he kokevat riittämättömyyttä uusien vaatimusten keskellä. Jotta opettajat tuntisivat voivansa hyvin työssään ja kokisivat jaksavansa, on asiaan yhä enenevässä määrin kiinnitettävä huomiota kaikilla tasoilla. Koulun tavoitteiden saavuttaminen edellyttää hyvinvointia koulutyössä. (Seinä 2009, 128.)

Opettajan työhön ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen monet tekijät: yhteiskunta, opettajat itse, työyhteisö, oppilaitoksen toimintaympäristö, talouselämä, työnantajat, oppilaitoksen ylläpitäjät, ammattijärjestöt, opetusviranomaiset, opiskelijoiden huoltajat, tutkijat ja opettajien kouluttajat. Eri tahoilta tulevat odotukset vaikuttavat opettajien käsityksiin omasta työstään. Jotta opettajalla ja hänen tekemällään työllä olisi mahdollisuuksia onnistua, tulee opettajan käsitys omista ja opetustyön mahdollisuuksista olla positiivinen. (Seinä 2009, 127.)

Sorri-Kosolan Jyväskylän ammatilliselle opettajakorkeakoululle tehdyssä kehittämishankkeessa (2009) käsitellään hyvin eri oppimiskäsitysten vaikutusta opettamisessa ja oppimisessa. Ennen behavioristinen oppimiskäsitys oli ainoa oppimiskäsitys, mutta tilalle on tullut uusia, jotka ottavat huomioon arvot, tunteet ja toimintatavat. Nykyisin oppimiskäsitykset korostavat yksilöllisyyttä ja omaa vastuuta oppimisessa. Jokainen opiskelija on yksilö ja tämä asettaa haasteita opettajuuteen. Miten yksi opettaja yksin luokkahuoneessa voi ottaa huomioon jokaisen opiskelijan yksilöllisyyden? Riittääkö aika ja resurssit? Tavoitteenahan on

auttaa opiskelijaa löytämään oma yksilöllinen tapa oppia ja opiskella, ja opettajan tehtävä on ohjata oikealle oppimispolulle. Ei siis enää kaadeta maljasta tyhjään kuppiin, vaan pyritään luomaan oppimista tukeva ja ohjaava vuorovaikutussuhde.

Opettajasukupolvien vaihtumisella, väestön kehityksellä, ideologioiden ja talouden kehityksellä on vaikutuksensa tuleviin muutoksiin. Koulumaailma on tulosvastuullinen ja tehokkuus on se arvo, joka on ajanut kaiken muun ohi. Koulutus on nivottu osaksi valtion taloutta (Suurla 2008, 12). Suomessa valtio on esimerkiksi pääasiallinen koulutuksen rahoittaja, joten on loogista, että se on kiinnostunut, mitä vastinetta se saa rahoilleen.

Opettaja siis edesauttaa oppilaitostaan menestymään tai putoamaan ja viime kädessä myös vaikuttaa maansa talouden kehittymiseen, koska on vastuussa opiskelijoidensa työelämään sitoutumisessa. Opiskelijat ja opettajat molemmat ovat valtion talouden instrumentteja (Suurla 2008, 20).

Mutta mitä tapahtuu jos ulkopuolinen taho määrittää opetuksen laadun ja määrän? Millaiseksi mahtaa kasvatuksemme muodostua, entä eettisyys? Juha Suoranta (2002) ja Juha Varto kritisoivat hyvin voimakkaasti pinnallista koulutuskeskustelua maassamme. Suoranta sanoo, että ihminen on ainutkertaisuudessaan ja toiseudessaan arvokas sinänsä. Sivistys ei ole kulutustarvike, jota voi myydä, sillä se ei kulu sillä, että sitä käytetään (Suoranta 2002, 15–16).

Ammatillisen opettajan työhön kohdistuu erilaisia ja eri tahoilta tulevia muutos-paineita, vaatimuksia ja odotuksia. Oppilaitoksille asetetaan valtavia toiveita, ja koulu omalta osaltaan antaa suuriakin lupauksia, joita arjessa ei pystytä lunastamaan. Myös opettajan oma persoona vaikuttaa opetustyöhön. Ristiriitaiset odotukset ja vaatimukset aiheuttavat opettajissa – ja monesti juuri kaikkein vakavimmin työhönsä suhtautuvissa – eriasteista turhautumista, syyllisyyden tunnetta, työssä viihtymättömyyttä ja uupumusta. On esitetty, että opettajien ammattitauti on yksilöllistä ja psykologisoida – toisin sanoen etsiä ongelmien syitä lähinnä omasta (tai opiskelijoiden tai rehtorin) persoonasta, ja olla näkemättä tekijöitä, jotka määräävät ja rajoittavat opettajien (ja opiskelijoiden) toimintamahdollisuuksia. Ajan myötä tämä ammattitauti voi muodostua mielekkään kou-

lutyön esteeksi. (Seinä teoksessa Helander (toim.). 2009: 126).

Mediassa on ollut paljon esillä opettajan työn muuttuminen ainakin nuoremman opiskelijapolven osalta yhä enemmän kasvatustyöhön painottuvaksi. Opettajat tuntevat riittämättömyyttä kaikkien muutosten ja paineiden keskellä. Huoli tästä on aiheellinen, sillä esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa kesällä 2013 julkaistun tutkimuksen mukaan opettajat harkitsevat ammatinvaihtoa yhä useammin. Erääksi ratkaisuksi opettajien riittämättömyyden tunteisiin on ehdotettu mm. mentorointia ja tutorointia sekä parempaa perehdytystä.

2.3 Ammatillisen opettajan työ tulevaisuudessa

Opettajan tulee päivittää entinen ammattikunta-kohtainen asiantuntijuus ammattikuntien ja ammattialojen rajat ylittäväksi asiantuntijuudeksi, ja yksin opettaminen tiimityöskentelyksi. Aikaisempi teoreettiseen tietämykseen perustuva tieto tulee päivittää teorian ja käytännön tietämykseen. (Suurla 2008, 12)

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2011 tekemässä selvityksessä opettajankoulutuksesta Suomessa ammatillisen koulutuksen kehittämisen keskeiseksi painopisteeksi on koulutuksen työelämälähtöisyyden vahvistaminen. Perustan koulutuksen laadulle ja vaikuttavuudelle luovat koulutuksen työelämäyhteydet ja opiskelun kytkeminen aitoihin työympäristöihin. Ammatillisessa koulutuksessa turvataan opetushenkilöstön mahdollisuudet osallistua määräajoin työelämäjaksoille. Lisäksi ammatillisen koulutuksen kasvanut vetovoima on lisännyt taustaltaan, oppimisvalmiuksiltaan ja opintomenestykseltään erilaisten opiskelijoiden määrää. Opiskelijoiden joukossa on sekä huippuosajia että erityisen tuen tarpeessa olevia opiskelijoita. Tämä lisää tarvetta rakentaa opintopolkuja yksilöllisten tarpeiden ja lähtökohtien samoin kun työelämän erilaistuvien osaamistarpeiden pohjalta. (Selvitys opettajankoulutuksesta 2011, 39.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen kehittämislinjauksissa todetaan myös, että opettajien valmiuksia ohjata erilaisia opiskelijoita tulee lisätä, sillä kaikki ammatillisen koulutuksen opettajat kohtaavat työssään erilaistuvan opiskelijajoukon. Tästä syystä ammatillisen erityisopettajakoulutuksen lisäksi kaikkien opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen tulee kehittämissuosituksena lisätä

erityisopetuksen sisältöjä. (Selvitys opettajankoulutuksesta 2011, 39.)

Auvisen (2004) mukaan monet jo nähtävissä olevat kehityssuunnat tulevat jatkumaan opettajan työssä, mutta on selvää, että myös yllättäviä muutoksia tulee tapahtumaan. Selkeitä kehityssuuntia ovat kilpailun kiristyminen koulutusmarkkinoilla, ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystoiminnan vahvistuminen, verkko-opetuksen lisääntyminen, yhteistyön merkityksen korostuminen ja monikulttuurisuuden vahvistuminen. Yhä useamman opettajan työssä tutkimuksella, työelämän kehittämistehtävillä ja yhteiskunnallisella vaikuttamisella on merkittävä osuus. Näyttää todennäköiseltä, että opettajien työ kuvot erilaistuvat entistä selkeämmin. (Auvinen 2004, 5.)

Opetustilanteen haltuunotossa on kyse paljon opiskelevista ryhmistä ja heidän tarpeistaan. Erilaiset oppimistilanteet vaativat monipuolisia menetelmiä käytännössä. Tulevaisuuden opettaja on moniosaaja, joka järjestää oppimismahdollisuuksia, luo yhteyksiä, tutkii, markkinoi, konsultoi ja on erilaisissa kansainvälisissä yhteyksissä. Opettaja kehittää itseään lakkaamatta ja on oman alansa asiantuntija ja pedagogi (Sorri-Kosola 2008, 18).

3 AMMATTIT AidON YLLÄPITÄMINEN JA KEHITTÄMINEN

Ammatillisen opettajan työtä ohjataan myös lainsäädännöllä. Ammatillisessa koulutuksessa tulee ottaa erityisesti huomioon työelämän tarpeet. Koulutusta järjestettäessä tulee olla yhteistyössä elinkeino- ja muun työelämän kanssa. (Laki ammatillisesta koulutuksesta (L 1998/630), § 6.) Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen, taiteellisiin ja sivistyksellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin, tukea yksilön ammatillista kasvua ja harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa ja alueen elinkeinorakenteen huomioon ottavaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä sekä taiteellista toimintaa. (Ammattikorkeakoululaki (L 2003/351), § 4.) Lainsäädäntö siis edellyttää ammatilliselta opettajalta työelämälähtöisyyttä.

Ammattiopettajan työn luonne on muuttunut 1990-luvun alun oman ammattialansa hallitsevasta opettajajohtoista pedagogiikkaa käyttävästä opettajasta opiskelijalähtöiseksi opiskelijoiden ohjaajaksi, asiantuntijayhteisön jäseneksi, kansainvälisen verkostoyhteisön hallitsevaksi työelämän kehittäjäksi ja yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Tämä muutos on vaatinut opettajilta itseltään oivaluksen siitä, että opettajan työn ydin uudistuu ja vastatakseen muutokseen opettajien täytyy kehittää omaa osaamistaan vastaamaan uusiin haasteisiin ja käyttää omia henkilökohtaisia ominaisuuksiaan uudella tavalla. Uudistuneessa opettajuuskäsityksessä opettaja nähdään kanssaoppijana, pedagogisena asiantuntijana, asiantuntijuuden jakajana, koordinaattorina, organisoijana, kehittäjänä ja tutkijana sekä tutorina ja mentorina. Opettajalta itseltään tämä muutos vaatii rohkeutta ja uskallusta sekä entisestä opettajuudesta poisoppimista, asenne muutosta ja sitoutumista. (Harmoinen 2009, 56.)

Suhonen (2008) on tutkinut ammattikorkeakoulun opettajien käsityksiä tutkivasta ja kehittävästä työotteesta. Tutkimuksen mukaan tutkivan ja kehittävän työotteen käyttö todettiin välttämättömäksi työelämän ja siinä tapahtuvien nopeiden muutosten takia. Haastatellut lehtorit mielsivät tutkivan ja kehittävän työotteen omassa työssään osaksi ammattikorkeakoulupedagogiikkaa ja osaksi opettajuutta. He eivät puhuneet siitä tutkimus- ja kehitystyön kontekstista käsin eivät-

kä kertoneet konkreettisista tutkimus- ja kehityshankkeista tai tutkimuksista, joissa olisivat itse olleet mukana. (Suhonen 2008, 4.)

Tutkivan ja kehittävän työotteen selkeää määrittelyä ei kirjallisuudesta ole löytenyt, eikä sitä ole määritelty myöskään ammattikorkeakouluinstituution sisällä. Sen pitäisi kuitenkin sisältyä toimintaan ja myös opiskelijoille tulisi opintojen kuussa kehittyä tutkiva ja kehittävä työote, jota he soveltaisivat tulevassa ammatissaan. Ammattikorkeakoulussa tehtävä tutkimustyö tarkoittaa, paitsi uuden opetettavan tiedon hankkimista, myös tutkivaa ja kehittävää työotetta suhteessa omaan opetustyöhön ja opetettavaan ammattiin, mikä auttaa kehittämään teoreettisesti hallittua opetustyötä. Teoreettisesti hallitun työn kehittäminen on jatkuva prosessi, joka käytännössä ilmenee tutkivana ja kehittävänä työotteena. (Ahteenmäki-Pelkonen 2003, 142.)

Ammatillisen koulutuksen suosio on elänyt vahvaa nousukautta viimeisten vuosien aikana. Koulutuksen suosion kasvun takana on ollut nähtävissä ammatillisen koulutuksen laadun kehitys, työmarkkinoiden voimakas nousukausi ja ennen kaikkea työelämän kiinnostus tasavertaisena kumppanina kehittää erilaisia ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksia vastata kasvavaan kysyntään. Kehitys on asettanut vaatimuksia myös henkilöstön työelämäosaamisen kehittämiseksi ja henkilöstön työelämäosaamisen kehittäminen ja ylläpito on noussut entistä merkittävämpään asemaan (Koli 2009, 63).

Lämsä & Saari toteavat vuonna 2000 julkaistussa ammatillisen opettajankoulutuksen arviointijulkaisussa ammatillisten opettajakorkeakoulujen arvioinneissa käydyissä arviointikeskusteluissa tulleen esille, että työelämä ja oppilaitokset ovat koventaneet tahtia, ja moni opettaja jää pedagogisen koulutuksen päätyttyä vaille jatkuvan kasvun tukijaa, jonka puuttuminen voi ilmetä myös työuupumuksena. Julkaisussa todetaan, että opettajakorkeakoulujen tuleekin kehittää jälkihoitoa, jota tarvitaan vastikään pedagogisesta koulutuksesta valmistuneille ja myös pitkään työelämässä olleille. Siksi opettajankoulutuksen tulee kiinnittää huomiota myös omien opettajiensa työkyvyn, työnohjauksen ja työelämän realiteettien tunnistamiseen.

Ammatillisuutta ja ammatillista kasvua pidetään yhtä lailla oman osaamisen jatkuvana kehittämisenä kuin ammatillisen ja persoonallisen identiteetin uudelleen määrittelyinä, niin sanotun oman jutun etsimisenä ja löytämisenä. (Eteläpelto & Onnismaa 2006, 9.)

3.1 Täydennyskoulutus ammatillisen kehittymisen välineenä

Täydennyskoulutus on yksi tapa ja näkökulma ylläpitää ja kehittää ammatillisen opettajankin tietoja ja taitoja. Opettajat voisivat käydä aika ajoin päivittämässä oman alansa uusimmat tiedot ja taidot. Koulutusta tarvitaan niin aine- ja alakohdattaiseen osaamiseen kuin pedagogiseen osaamiseen. Täydennystä tarvitaan niin tietotekniikan hallinnassa kuin myös vaikkapa ihmissuhdetaidoissa, itsearvioinnissa ja tiimityöskentelyssä. Monikulttuurisuus, erityisopiskelijat yms. vähemmistö ryhmät jäävät opettajilta myös tiedon puutteen vuoksi vähemmälle huomiolle opetuksessa.

Ajatus siitä, että opettaja olisi peruskoulutuksessaan saanut sellaiset valmiudet, että niillä selviytyy koko opettajauran ajan, on kestävä. Koulutusalan tulisi itse asiassa toimia esimerkkinä siitä, kuinka osaamista jatkuvasti kehitetään. Opettajan oma toiminta tässä suhteessa lähestyy jopa eettistä velvoitetta itsensä pitämisen taidoiltaan ja tiedoiltaan oppimisen ammattilaisena. Kerran käyty peruskoulutus ja pakolliset virkaehtosopimuksen mukaiset koulutuspäivät eivät yksin siihen riitä. Henkilöstöään tärkeimpänä tuloksen tekijänä arvostava koulutuksen järjestäjä huolehtii koko henkilöstöä koskevasta kattavasta, pitkäkestoisesta ja riittävästä täydennyskoulutuksesta. (Luukkainen 2004, 298.)

Opettajilta vaaditaan jo nykyisin yrittäjämäisiä valmiuksia, ja niiden merkitys on edelleen vahvistumassa ja tulosvastuu lisääntymässä. Opettajien odotetaan jatkuvasti uudistavan omaa osaamistaan ja jakavan oppimaansa toisten kanssa. Tämä edellyttää sitä, että opettajat tulevat tietoisiksi omista vahvuuksistaan ja kehittymistarpeistaan ja että heille järjestyy käytännössä mahdollisuuksia tietojensa ja taitojensa ylläpitämiseen ja kehittämiseen. (Auvinen 2004, 358.)

Ammattikorkeakouluopettajalta edellytetään laissa tieteeseen perustuvaa opetusta (L 2003/351). Ammattikorkeakouluopettajan työssä tutkimuksen korosta-

minen tarkoittaa sitä, että opettajien tulisi pystyä hallitsemaan opetusalaansa ajankohtaisimman tiedon lisäksi myös tiedon tuottamisen taidot sekä opettamaan opiskelijoille valmiuksia arvioida ja soveltaa tutkittua tietoa. Ammattikorkeakoulussa ja tiedekorkeakoulussa tehdyissä tutkimuksissa on eroa, joka ilmenee siten, että ammattikorkeakoulun tuottaman tutkimuksen tulisi olla suoraan sovellettavissa ammatilliseen työkontekstiin. Ammattikorkeakoulun tehtävät edellyttävät, että sen toimijat ovat osaavia oppimisen edistämässä, mutta myös työn ja työelämän kehittämisessä sekä aluekehittämisessä. (Harmoinen 2009, 57.) Opettajien tulisi siis olla ajan tasalla sekä omassa substanssialueessaan että työelämässä yleensä.

3.2 Työelämäjaksot ammatillisen kehittymisen välineenä

Ammatillisen opettajan keskeinen osaamisalue on oman substanssinsa tunteminen ja ko. koulutusalan työelämän tuntemus, jotta koulutus voidaan suunnata mahdollisimman reaaliseen käytäntöön. Erityisesti pitkään opettajina toimineilla on vaarana vieraantua työelämästä ja toisaalta vastavalmistuneilla voi olla ainoastaan muodollinen pätevyys. (Vertanen 2002, 235.)

Ammatillisen opettajan yksi tärkeimpiä tehtäviä on kouluttaa opiskelijoita työelämään. Vaikka oppilaitoksessakin voidaan valmentaa työelämän vaatimaan ammattitaitoon, todellisen työelämän kanssa tehtävä yhteistyö eri muodoissaan on olennainen osa oppimisprosessia. Opettajien, työpaikkaohjaajien ja opiskelijoiden omien havaintojen mukaan työssäoppimiskokemukset ovat olleet erittäin merkittäviä opintojen saralla. Yhteistyö laajasti työelämän kanssa auttaa opettajia ammatillisella puolella ylläpitämään omaa ammatillista osaamistaan. Tutustuminen, jopa "työharjoittelut" työelämässä, opetettavan ammattialan parissa, edesauttavat opettajaa omassa työssään. Ammatillisen opettajan työssä jatkuvana haasteena on teorian ja käytännön integrointi. Kun muutostahti on vain kiihtynyt viime vuosina, ratkaistavaksi syntyy haasteellinen yhtälö: miten on mahdollista pitää opetus ja opettajan osaaminen ja tiedot ajan tasalla, kun oppilaitos toimintaympäristönä ei kuitenkaan voi olla täysin työelämää vastaava. Opettajien irrottautuminen koulutuksiin ja työelämään ei ole aina helppoa eikä voi olla ainoa keino haasteen ratkaisemiseksi. (Majuri 2009, 89.)

Opettajien työelämäjakso on erinomainen keino opettajalle ajantasaistaa omaa ammattitaitoaan. Samalla opettaja tekee yhteistyötä työelämän kanssa ja kouluttaa itseään. Opettajalla on mahdollisuus saada korvausta työssäoppimiseen liittyvistä tehtävistä, jos hänet on tehtävään määrätty. Vuodesta 2000 lähtien ammatillisten oppilaitosten opettajilla on ollut mahdollisuus irrottautua EU:n rakennerahastojen tuella työelämäjaksolle, jota aiemmin kutsuttiin työelämäharjoitteluksi. Myös muuta työelämän asiantuntijoiden ja opettajien välistä keskinäistä vaihtoa järjestetään jonkin verran. Työelämäjaksot tarjoavat mahdollisuuden ammattitaidon kehittämiseen ja ajantasaistamiseen. (Tanttu 2006, 17)

Vuosina 2003-2007 toteutettiin ammatillisen peruskoulutuksen toimijoiden koulutus-, kehitys- ja valmennusohjelma KOKEVA START –hanke. Tässä hankkeessa oli mukana noin 200 ammatillisen peruskoulutuksen opettajaa, jotka osallistuivat työelämäjaksolle.

Hankkeessa saatujen kokemusten mukaan opettajien työelämäjaksot koettiin tarpeelliseksi ja hyödylliseksi. Työelämäjaksot painotettiin käsittelemään opettajan ammatillisen osaamisen päivittämistä. KOKEVA hankkeessa koettiin varsinkin sellaisten työnantajien taholta, joilla ei ollut aikaisempaa yhteistyökokemusta oppilaitosten kanssa, että he olisivat tarvinneet enemmän informaatiota jakson tarkoituksesta ja mahdollisista hyödyistä. Opettajat kokivat jakson pidemmän tähtäyksen hyötynä, opetuksen laatuun ja työelämäyhteyksien muodossa. (Tanttu 2006, 39.)

Opettajien työelämäjaksosta on hyötyä monelle eri osapuolelle - työpaikoille, koulutuksen järjestäjille sekä opettajille. Kun opettaja tutustuu työyhteisöön, voidaan kehittää työssäoppimista sekä ammattiosaamisen näyttöjen toteutusta työpaikoilla. Voidaan kartoittaa työssäoppimispaikkoja ja työtehtäviä, sekä ajantasaistaa ja kehittää opetusta oppilaitoksissa. Kun opettajat tekevät samoja työtehtäviä työelämäjaksolla kuin opiskelijat, he saavat hyvän käsityksen opetettavan aineen käytännöstä, ja konkreettista hyötyä opetukseensa. Epäselvää voi olla se, mikä on opettajan palkka työelämäjaksolla. Joissain paikoin on ollut käytänteenä malli, jossa maksetaan 100 opetustuntia vastaava palkka, ja edellytettiin 150 tunnin työpanosta. Opettaja tarvitsee siis rehtorin/esimiehensä hyväksynnän työelämäjaksoon eli työmääräyksen tehtävään. Ilman sitä opettajalle

ei tarvitse maksaa korvausta, vaan hän tekee jakson omalla ajallaan tai palkattomalla vapaalla. (portal.hamk.fi)

Opettajia tulisi tukea ja kannustaa työelämäjaksoille niin opetusalan työnantajien, oppilaitosten kuin oppilaiden tulevien työnantajien taholta. Pelkkä opiskelijan ohjaus työelämässä ei riitä ylläpitämään opettajan ammatillista osaamista ja tietämystä. Myös laajempi yhteistyö eri oppilaitosten välillä auttaisi opettajia kehittämään ja ylläpitämään omaa osaamistaan. Opettajavaihdot sekä muiden opettajien ja heidän opetuksensa havainnointi aika ajoin olisi kehittäväää ja omaa opetusta herättelevää ja motivoivaa "koulutusta".

3.3 Opettajan itsearviointi ammatillisen kehittymisen välineenä

Opettaja joutuu pohtimaan valitsemiensa opetusmenetelmien lisäksi myös opetuksen suuntaa. Opettajan työhön kuuluukin monia muita ammatteja voimakkaampi tarve oman toiminnan motiivien ja päämäärien eettiseen pohdintaan ja arviointiin. Eettisten periaatteiden taustalla vaikuttavat arvot, joiden selvittäminen ja tiedostaminen auttavat vaikeiden valintojen tekemistä. Jokaisella työtä tekevällä ihmisellä on käsitys työnsä tarpeellisuudesta, sen taustalla olevista arvoista ja osuudesta kokonaisuudessa. Meillä kaikilla on siis eräänlainen oma ajatusmallimme työstämme. Tämä on käyttöteoria. Tiedostava analyysi oman toiminnan perustasta ja omaksutuista toimintatavoista on käyttöteorian ydin. Käyttöteoria elää ja muuttuu sitä mukaa, kun kokemus työstä lisääntyy, tai kun luemme kirjoja tai kouluttaudumme. Ennen kaikkea se kehittyy reflektiivisessä (itsearvioivassa) vuorovaikutuksessa omassa työyhteisössä. Tällainen arvopohjainen tiivistys itselle omasta työstä auttaa jäsentämään toimintaa ja keskittymään oleelliseen. Siksi jokainen opettaja tarvitsee oman käyttöteorian. Samasta syystä myös jokainen opettajayhteisö tarvitsee oman käyttöteoriansa, toiminta-ajatuksen. (Luukkainen 2004, 310.)

Opettajan eettisyyttä ja ammattitaitoisuutta on se, miten osaa huomioida oppilaan oppimisen ja kyvyt. Jotta opettaja kasvaa eettisesti, tulee hänen selkeyttää omia tavoitteitaan ja päämääriään - arvot, asenteet, kasvatusnäkemykset, henkinen kasvu ja itsenäistyminen ja eettinen vastuu. Ajattelun uudistaminen, ammatillinen kasvu ja jatkuva kasvu oppimisen omakohtaisen pohdinnan kautta.

Ammatillinen kasvu, riskien ja haasteiden vastaanottaminen, kokeileva opetus-työ ja uusien ideoiden työstäminen luokassa.

Opettajien osaamisella ja motivoitumisella on suora vaikutus myös opiskelijoiden motivoitumiseen. Opettajien tulisi miettiä omaa motivoitumistaan työhönsä ja kyetä kriittisesti arvioimaan itseään ja osaamistaan. Opettajien tulisi tulevaisuudessa painottaa voimakkaammin työelämän tarpeiden tiedostamiseen, jotta he kykenevät kouluttamaan ammattitaitoisia työntekijöitä työmarkkinoille.

Opettajan on oltava valmis saamaan myös kriittistä, mutta kehittävää palautetta opiskelijoiltaan. Opettajan on ajateltava, analysoitava, pohdittava ja käännettävä saamansa palaute ylösalaisin, ja miettiä mahdollisia keinoja parantaa huonoksi koettuja asioita ja pitää kiinni ja kehittää niitä asioita, jotka on hyväksi koettu. Myös kollegojen palaute ja arviointi olisi paikallaan opettajan työssä, mutta kollegan palaute voi olla eettisesti hankalampaa. Onko palaute täysin puolueetonta, rehellistä tai rakentavaa? Toisen opettajan havainnoinnista voi saada paremmin omaan työhönsä virikkeitä.

4 KOKEMUKSIA OPETTAJUUDESTA

Kehittämishanketta varten keskusteltiin yhteensä kuuden ammatillisen opettajan kanssa. Keskusteluiden tarkoituksena ei ollut varsinainen tutkimustyö, vaan saada kokemuksenomaisesti autenttista ääntä kuuluviin kehittämishankkeessa muun materiaalin lisäksi.

4.1 Keskusteluiden kulku ja runko

Keskustelut sovittiin henkilöiden kanssa puhelimitse ja lupa keskusteluihin kehittämishankkeen tiimoilta saatiin suusanallisesti opettajilta, joiden kanssa keskusteltiin. Keskusteluissa mukana olleet opettajat kaikki työskentelevät eri oppilaitoksissa, joten tapaamista oli vaikea saada sopimaan aikatauluihin. Keskusteluissa esitimme vapaamuotoisesti kolme kysymystä: miten olet kokenut kasvusi opettajuuteen, miten ylläpidät opettajuuttasi ja miten olet kyennyt kehittämään omaa opettajuuttasi. Vapaamuotoinen keskustelu kehittyi näiden kolmen kysymyksen varaan. Keskusteluita ei nauhoitettu, mutta kirjallisia muistiinpanoja te. Lisäksi opettaja kirjoitti vapaamuotoisen tekstin vastaten kahteen esitettyyn kysymykseen.

4.2 Yhteenveto keskusteluista

Käytyjen keskusteluiden pohjalta ja tekstien perusteella voidaan nähdä selvää yhteneväisyyttä ajatuksissa. Vaikka opettajat työskentelevät eri opetusasteilla ja opettavat eri aineita, jokainen kokee kehittyvänsä opettajana omassa työssään ja arjen kautta, ja myös toisten kollegoiden tuen ja keskustelun kautta.

*”Opettajaksi kasvaminen on tapahtunut kokemuksen kautta. Opetustyötä teke-
mällä saa kokemuksia erilaisista opetustilanteista, voi kokeilla erilaisia opetus-
menetelmiä ja -materiaaleja.”*

*”Opettajuuden tärkein ammennus tapahtuu arkielämässä, ihan tavallisissa het-
kissä oman itsen ja muiden kanssa ollessa. Kuitenkin on tärkeää muistaa ole-
vansa ammatillinen esikuva opetettavilleen. Heille ei tarvitse riittää se, että olet*

opettaja, joka joskus opiskeli opetettavaa ainetta. Ammatillinen osaaminen on oltava ajanmukaista ja kehitykseen pyrkivää.”

Jokainen heistä on kouluttautunut ammattiinsa, ja osa on kyennyt käymään myöhemmin kursseilla ja koulutuksissa valmistumisensa jälkeen. Osa kokee ajan ja rahan puutteen olevan esteenä jatkokouluttautumiselle. Halua täydennyskoulutukselle olisi - aikaa tai resursseja ei vain tunnu löytyvän.

”Opettajuutta voisi päivittää ja ylläpitää suunnitelmallisemmin osallistumalla erilaisiin täsmäkoulutuksiin sekä keskustelemalla enemmän muiden opettajien kanssa. Tähän ei kuitenkaan ajan ja rahan (ei saa sijaisia) puutteessa ole mahdollisuutta.”

”Varsinainen ammatillinen kurssittautuminen on omalla kohdallani jäänyt melko vähälle. Monelle kurssille on tullut ilmoittauduttua mutta ne ovat jääneet jostain syystä käymättä. Pidän keskusteluja ja tietojen ja taitojen vaihtoa kollegojen kanssa myös tärkeänä osana opettajan työtä ja työssä kehittymistä.”

Yhteinen näkyvin piirre ammattiin kasvussa ja ammattitaidon ylläpidossa oli se, että arki ja suhtautuminen maailmaan ja ympäristöön vaikuttaa ja muokkaa ajatuksia ja opettajuutta. Kasvu oman työn ja arjen kautta on paras tapa ylläpitää omaa opettajuutta. Osalla opettajista opettajuus on tullut kuin varkain osaksi elämää - tässä voidaan puhua kasvusta opettajuuteen konkreettisesti. Opettajuuteen on ajauduttu, ja työtilaisuuksien kasvaessa myös on kasvanut tarve opiskella ammattiin vaativat taidot.

5 POHDINTAA AMMATILLISEKSI OPETTAJAKSI KASVUSTA

Kehittämishankkeessa tarkoituksemme oli tarkastella ammatillisen opettajan kasvua ja kehitystä opettajan työssä. Olimme jakaneet eri yhteyksissä kokemuksiamme siitä, miten erilainen lähestymistapa eri opettajilla työhönsä on – toisten toimintatavat eivät vuosien varrella juuri muutu, toiset taas kokeilevat ja kehittävät jatkuvasti toimintaansa. Nämä keskustelut kirvoittivat ajatuksen paineutua asiaan kehittämishankkeen kautta.

Ammatillisen koulutuksen muutokset ovat johtaneet moniin reformeihin ja kehittämishankkeisiin, joihin opettajien on ollut mukauduttava. Ammatilliset opettajat ovat olleet ja ovat koko ajan jatkuvien haasteiden edessä. Opettajalta vaaditaan paljon muutakin osaamista kuin vain ammattialan substanssia. Pedagogiset vaatimukset ovat kasvaneet laajentuneiden oppimis- ja käyttäytymishäiriöidenkin puitteissa. Samoin tietoteknisten välineiden hallintaa vaaditaan enemmän. Nykyisin opettajilta odotetaan ammatillisen osaamisen lisäksi myös kulttuurista osaamista. Kansainvälistyminen ja monikulttuurisuus näkyvät käytännössä jo jokaisessa oppilaitoksessa opiskelijavaihtojen ja maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden läsnäololla. Myös erilaiset oppimisympäristöt luovat omat haasteensa tulevaisuuden opettamiseen samoin kuin enenevät oppimis- ja lukivaikeudet ja erityistukea tarvitsevat opiskelijat.

Yhteiskunta ja samalla opettajien toimintaympäristö muuttuu koko ajan. Osa opettajan ammatillisuutta on, että kehityksessä pysytään edes jollain tavalla mukana – kaikkea ei ole pakko hallita, mutta vähintäänkin tietoisuus on hyvä olla. Osa opettajan ammattiinsa kasvamisesta on se, että jatkuvaa riittämättömyyttä on voitava sietää.

1990-luvulla suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtui murros, joka muutti pysyvästi koulun asemaa. Opettajat joutuivat kamppailemaan ja miettimään omaa asemaansa ja rooliaan sivistyneen yhteiskunnan kehittämisessä. Esimerkiksi oppimisympäristöissä on tapahtunut suurta muutosta. On tullut sähköiset viestimet, yksilölliset koulutustarpeet ovat kasvaneet, työttömyys, perherakenteiden muutokset, väkivaltaisuuden kasvu, rasismi, median vaikutus ja myöskin maantieteelliset eroavaisuudet ovat vaikuttaneet muutoksiin.

Työyhteisöllä ja sen myönteisyydellä on suuri vaikutus opettajiin ja myös heidän kykyynsä huomioida yhteiskunta ja yhteisöllisyys. Mutta usein opettajan yksin kohtaamat luokkahuonetilanteet väsyttävät opettajia niin paljon, että työyhteisön myönteisyys ja yhteisöllisyys ovat koetuksella. Työyhteisö omillaan ei enää kykene hoitamaan esimerkiksi kasvavaa erityistukea vaativaa oppilaiden määrää, vaan tähän tarvittaisiin asiantuntijoita. Tämänkin takia koulu yhteisöjen tulisi enemmän avoilla oviaan muulle yhteisölle.

Opettajan ammattiin sisältyy monenlaisia haasteita aina toimintaympäristön muutoksesta riittämättömyyden tunteisiin. Opetusteknologia kehittyy ja opetus siirtyy luokkahuoneesta verkkoon. Opettajan pitäisi pysyä kehityksessä perässä ja hallita työvälineet niin, että opetusmenetelmät ovat opiskelijoille ajanmukaisia ja mielekkäitä. Kaiken kaikkiaan vaatimukset opettajan työlle ovat lisääntyneet – varsinkin aloittelevalle opettajalle, jolla on tietynlainen käsitys opettajan työstä, todellisuus voi olla mielikuvaan verrattuna suorastaan shokki.

Opettajan on kyettävä sietämään työssään yhä kiihtyvää muutostahtia. Yhteiskunnan resurssit niukkenevat samalla, kun teknologia kehittyy. Koko koululaitoksesamme voi tapahtua mullistavia muutoksia jo lyhyelläkin aikajänteellä – ja pidemmällä aivan varmasti.

Opettajaksi kasvetaan ja kehitytään erilaisten pedagogisten koulutuksien kautta, mutta ennen kaikkea käytännön toimijuuden kautta. Seuraamalla omaa alaa, lukemalla tutkimuksia ja kiinnostumalla uusimmista opetuksista ja tiedoista. tutustumalla kursseihin, opetusmenetelmiin, tenttikäytäntöihin, harjoitustöihin, kursseihin ym. muihin mahdollisuuksiin. Muut opettajat ja kollegat, heidän kanssaan keskustelu, yhteiset tunnit tai toisen tunteihin tutustuminen kehittävät omaa opettajuutta. Myös oman työpäiväkirjan pitäminen ajoittain opettaa ammattiin kasvussa, samoin oman opettajuuden tarkastelu kirjoittamalla ja vaikkapa tarinamuodossa.

Opettajien koulutuksessa tulisi huomioida enemmän psykologiset ja terapeutitietoisuudet ammatillisen osaamisen lisäksi sekä monipuolisesti erilaisten oppimisympäristöjen hallintaa, tietoteknisten laitteiden hallintaa sekä kykyä tii-

mityöskentelyyn ja koulujen väliseen yhteistyöhön, eli panostaa myös ihmissuhdetaitoihin. Myös erilaiset oppijat vaativat opettajalta enemmän kuin ennen.

Opettajilta vaaditaan kasvattajina myös enemmän kuin aikaisemmin, joten opettajat näkyvät yhteiskunnassa enemmän. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa on asia mihin tulisi kiinnittää huomiota. On yhteistyötä koteihin, huoltajiin, perhe neuvolaan, koulukuraattoreihin, psykologeille ja nuorisotoimeen sekä kehitysvammahuoltoon. Opettajan tulee hallita useita erilaisia opetusmenetelmiä ja näin ollen opettajan tulee kehittää myös pedagogista silmää.

Opetussuunnitelmien tekeminen kuuluu opettajan rutiiniin, mutta sen ei kuuluisi mennä niin rutiinilla kuin usein törmää - opettaja ehkäpä tarkistaa suunnitelmansa vuosittain, mutta ei tee muutoksia kuvioon. Mennään samalla kaavalla vuodesta toiseen jopa vuosikymmeniä. Ryhmät ja oppilaat vaihtuvat melkein joka vuosi, ja opettajan tulisi päivittää opetussuunnitelmiaan joka vuosi. Opettajan kuuluu olla valmis kokeiluihin ja ottaa riski myös epäonnistumisen mahdollisuudesta, sillä siitäkin oppii ainakin sen, miten ei ehkä kannata lähitulevaisuudessa toimia uudelleen.

Hyvän opettajan kriteerinä voi pitää pedagogista rikkautta, kiinnostus työhönsä, avoimuus, halu oppia uutta ja kiinnostus oppilaitaan kohtaan. Jos opettaja on positiivinen, iloinen ja energinen, hän tartuttaa tätä energiaa myös ulkopuolelleen. Myös se, että opettaja omaa laajan yleissivistyksen oman ammattiaineensa ohella, antaa hyvän vaikutelman oppilaille, varsinkin jos opettaja on halukas vastaamaan ja keskustelemaan ja ottamaan oppilaiden antamia haasteita vastaan.

Opettajan ammatillinen kasvu kestää koko opettajan työuran ajan. Koulutus ja kouluttautumisen tarve on yksilöllistä, mutta jokaisen opettajan olisi jollakin tavalla täydennyskouluttauduttava. Opettaja, joka ei halua tai koe tarvitsevansa koulutusta, aliarvioi oppilaitaan.

Ammatilliseen kasvuun liittyy pyrähdyksiä, jotka liittyvät myös voimakkaasti omaan elämään, ikään ja henkiseen kasvuun. Jokaisen opettajan tulisi muistaa jatkaa kouluttautumistaan ja kurssittamistaan virallisten opintojensa jälkeenkin.

Itsensä kehittäminen jokaisella alalla on hyödyllistä niin itselleen kuin koko työyhteisölle. Opetusyhteistyö muiden opettajien ja kollegoiden kanssa, kokeilut ja riskinotot ovat tervetulleita luokkahuoneeseen. Ikävä kyllä usein ne jäävät opettajaopintojen aikaan, ja yhteistyö hiipuu hyvin vähäiseksi tai loppuu kokonaan.

Jo valmistuneiden ja pitkään opettaneiden opettajien ei kuuluisi toistella opettajanhuoneessa ja palaverissa liian hanakasti "näin meillä on aina tehty ja tullaan tästä eteenpäinkin tekemään". Heidän tulisi kannustaa nuorempia opettajia innovatiivisiin kokeiluihin. Opettajan tulee toimia jonkinlaisena "myyntimiehenä", koska opettajan tulee osata markkinoida opetettava asia mielekkäänä, kannattavana ja hyödyllisenä opiskelijalle.

Pedagogisella puolella opettajan tulee hallita opetettavan asian käytäntö ja taidot ja kyettävä arvioimaan oppilaita yksilöllisin piirtein, mutta silti hallittava kokonaisuus. Opettajan tulee olla empaattinen ja omata ihmissuhdetaitoja.

Opettajien tulisi toimia enemmän tiimeissä ja verkostoissa niin oman oppilaitoksen sisällä, että muissa kouluissa ja oppilaitoksissa ja myös työelämän kanssa. Oppilaitoksissa ja kouluissa tarvitaan laaja-alaisesti asiantuntijuutta - ei pelkää opettajan asiantuntijuutta, verkostoituminen on myös erittäin tärkeää.

Olisiko mahdollista kehittää opettajien työelämään tutustumisen jaksoja tai koulutusta pakolliseksi jokaiselle ammattiin kouluttavalle opettajalle? Vain tällä tavoin opettajat saavat konkreettisesti päivitettyä tietämyksensä siitä, mitä tämän hetken työelämä työntekijältään vaatii. Myös opettajavaihdot eri oppilaitosten väleillä toisivat uutta opettajalle ja myös tiimityöskentelyyn. Kansainväliset opettajavaihdot näyttäisivät mitä muualla tapahtuu ja toisivat samalla monikulttuurisuuden ymmärtämiseen taitoja.

Sosiaalisilla taidoilla on tämän päivän opettajalle yhä suurempi merkitys. Hyvä verbaalinen taito puhua, kommunikoida ja viestiä oppilaiden ja heidän vanhempiensa kanssa, on olennaista. Opettajalla tulee olla kyky ymmärtää nuoria heidän maailmassaan. Jos ei ole viestintäkeinoja, ei muodostu yhteyttä, ja ilman yhteyttä ei voi syntyä luontevaa ja hyvää oppimisympäristöä.

Opettajan tulisi olla myös avoin uusille asioille. Opettajalta vaaditaan oman osaamisen lisäksi myös avoimuutta muuttuvaa yhteiskuntaa kohtaan. Koska yhteiskunnan muutosten mukana lapset ja nuoret muuttuvat, heidän arvonsa ja asenteensa muuttuvat. Opettajan ei tule sulkea silmiään ja korviaan, vaan kohdata avoimesti alati muuttuva opetuksen kenttä.

Perinteinen koulukulttuuri korostaa luokkahuoneopettajuutta ja tavallaan ammatillista eristäytyneisyyttä. Yksin opettava opettajahan välttyy muiden kollegoiden kritiikiltä, ja usein opiskelijoiden antama palaute ei päädy myöskään muiden opettajien ja työyhteisön tietouteen. Oma opettajuus on yksityistä ja yhteistyö on vähäistä. Toisaalta keskusteluja opettajanhuoneissa toisen opettajan opettamiseen liittyvistä asioista ei juuri kuule. Saattaa olla, ettei kouluyhteisössä olla vielä valmiita avoimempaan kulttuuriin, jota uudenlainen yhteistyö edellyttäisi. Vaikka suurin osa opetuksesta tapahtuu edelleen luokkahuoneessa, kuten aina ennenkin, ovet ovat avautumassa, ja yhteistyötä uskalletaan ja voidaan tehdä jo kollegojen, työyhteisöjen, opiskelijoiden ja erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa.

Kehittämishankkeemme oli vain pieni pintaraapaisu aiheeseen, mutta antoi tekijöilleen runsaasti jatkopohdittavaa – esimerkiksi miten ammatillisessa ja ammatikorkeakoulutuksessa yksittäinen opettaja käytännössä sitoo työelämälähtöisyyden osaksi omaa opettajuuttaan siten, että se on jatkuvasti ajantasaisista.

Toinen työn tekijöistä on kokenut opettaja, toinen ei ole opettanut koskaan. Molemmat kuitenkin kokivat, että ammatilliset opettajaopinnot ovat joko käynnistäneet tai tukeneet oppimisprosessia ja ammatillista kasvua merkittävästi. Lyhykäisyydessään itse tutkimusongelmaan voisikin vastata, että kasvu ammatilliseen opettajuuteen on kaksiahaarainen – toisaalta kasvu edellyttää substanssi- ja pedagogisten taitojen ylläpitoa ja kehittämistä, toisaalta opettajan tulisi peilata opettajuuttaan kokonaisuutena. Koko prosessi kuitenkin jatkuu läpi opettajuuden.

Erään opettajan sanoin - opettajuuden tärkein ammennus tapahtuu arkielämässä, ihan tavallisissa hetkissä oman itsen ja muiden kanssa ollessa.

LÄHTEET

Ahteenmäki-Pelkonen, L. 2003a. Ammattikorkeakoulujen orastava tutkimus- ja kehitystyö. Teoksessa: J. Manninen, A. Kauppi, A. Puurula & S. Kontiainen (toim.): Aikuiskasvatus tutkijoiden silmin tutkimusta 2000 -luvun taitteessa. Helsinki: Aikuiskasvatuksen tutkimusseura ja Kansanvalistusseura.

Auvinen, P. 2004. Ammatillisen käytännön toistajasta monipuoliseksi aluekehittäjäksi? Ammattikorkeakoulu-uudistus ja opettajan työn muutos vuosina 1992 – 2001. Joensuu: Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja.

Bärlund, P. & Suoranta, J. 2002. Kasvatuksellisesti näkeväksi: Sivistyksellinen kasvatusajattelu tässä ajassa. Tampere: University press.

Eteläpelto, A. & Onnismaa, J. (toim.). 2006. Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Vantaa: Dark Oy.

Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki : WSOY Oppimateriaalit, 2007.

Haastattelut Oulaisten ammattiopisto

Harmoinen, M. 2009. Ajan haasteet ammattikorkeakouluopettajuudelle. Teoksessa: Laitinen-Väänänen, S., Nurminen, R., Pylkkä, O. & Turpeinen, V. (toim.). Osaamisen markkinoilla. Ajatuksia ammatillisen opettajan työhön. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Koli, A. 2009. Työelämäkumppanuudet ammatillisen koulutuksen elinehtona. Teoksessa: Laitinen-Väänänen, S., Nurminen, R., Pylkkä, O. & Turpeinen, V. (toim.). Osaamisen markkinoilla. Ajatuksia ammatillisen opettajan työhön. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Laki ammattikorkeakouluopinnoista 2003/351

Laki ammatillisista opinnoista 1998/630

Luukkainen, O. 2004. Opettajuus – ajassa elämistä vai suunnan näyttämistä? Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lämsä, A. & Saari, S. 2000. Portfoliosta koulutuksen kehittämiseen. Ammatillisen opettajankoulutuksen arviointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisu. Helsinki: Pikseri julkaisupalvelut.

Majuri, M. 2009. Työssäoppiminen. Teoksessa: Ammatillisen opettajan käsikirja. Helander, Jaakko (toim.). Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Seinä, S. 2009. Stressistä työhyvinvointiin. Teoksessa: Ammatillisen opettajan käsikirja. Helander, Jaakko (toim.). Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Selvitys opettajankoulutuksesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011.

Sorri-Kosola H. 2009. Oma opettajuus koetuksella, kasvaminen opettajuuteen. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu.

Suhonen, L. 2008. Ammattikorkeakoulun lehtoreiden käsityksiä tutkivasta ja kehittävästä työotteesta. Akateeminen väitöskirja. Joensuu: Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja.

Suurla, M. 2008. Kasvatustieteen Pro gradu -tutkielma. Hyötyodotukset ja inhimillinen kasvu opettajan ja oppilaan kasvatustapaaminen. Tampere: Tampereen yliopisto, Hämeenlinnan opettajakoulutuslaitos.

Tanttu, A. 2006. Työelämäjaksot ammatillisen opettajan osaamisen ylläpitäjinä. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu. Kokeva Start -hanke.

Turpeinen, V. 2009. Ammatillinen osaaminen, asiantuntijuus ja huippuosaaminen. Teoksessa: Laitinen-Väänänen, S., Nurminen, R., Pylkkä, O. & Turpeinen, V. (toim.). Osaamisen markkinoilla. Ajatuksia ammatillisen opettajan työhön. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Vertanen I. 2002. Ammatillinen opettajuus vuonna 2010. Toisen asteen ammatillisen koulutuksen opettajan työn muutokset vuoteen 2010 mennessä. HAMK & AKTK -julkaisuja 6/2000.

Vuorikoski, M. & Törmä, T. (toim.) 2004. Opettaja peilissä. Katse ammatilliseen kasvuun. Vantaa: Dark Oy.